

PETRÓCZY KATA SZIDÓNIA

A XVII. század második fele szomorúan köszöntött Magyarországra. A szentgotthárdi győzelem után reménykedni kezdett mindenki, hogy talán-talán végeszakad a majdnem másfél évszázados megpróbáltatások sorozatának. De a keserű pohár még nem ürült ki, a boldog bizakodásnak a lesújtó, a magyarság érdekeit lábbal tipró vasvári béke vetett véget, ami mint villámcsapás sújtott le az országra. 1664-ben a félhold újabb területet szakított ki Magyarország testéből. A csalódott nemzet már nem tudta, kiből bízhat, miben reménykedhet. Eddig Erdély védte a magyar múlt minden nagy hagyományát, ápolta a jövő minden szép reményét. De amióta a török, meg a császáriak versenyt pusztítják, szipolyozzák a magyarságnak ezt az utolsó védőbástyáját, azóta kunyhóban és palotában úrrá lett a csüggedés.

A mindenükből kifosztott jobbágyok már panaszkodni se tudtak. De szomorúság honolt a hatalmasok palotáiban, váraiban is. A Dunántúl urai, akik I. Ferdinánd óta minden bajon és csalódáson keresztül is hűséges alattvalói voltak a megkoronázott királynak, elcsüggedtek. Ereztek, már nem nézhetik összetett kézzel, alattvalói alázattal a nemzet pusztulását. Tanácskoztak, tervezgettek, amíg a nemzet vezetőinek: Nádasdy Ferencnek, Zrínyi Péternek, Frangepán Ferencnek feje porba nem hullt a bécsújhelyi vár udvarán.

Aki nagyúr szíven viselte a nemzet sorsát, mind bele volt keverve az összeesküvésbe. Petróczy István báróra is fontos szerep várt a magyarságnak ebben a megmozdulásában. Az ő trencsénmegyei birtokára akarták vinni Lipót királyt. Petróczy serege indult volna a bányavárosok elfoglalására. Szép, gyönyörű tervek, de ahelyett, hogy császári foglyot őriztek volna a kaszavári legények, nagysietve kapkodta össze a hűséges háznép a legfontosabb ruhát, apróságokat, mert Petróczy István menekült, hogy utól ne érje Bécs bosszúálló

keze, ne kövesse társait a szabadságért elszenvedett mártírhatalál útján.

Menekült Petróczy István három gyerekével, Istvánnal, Jánossal, meg a tizenkétéves Kata Szidóniával. Nem a maga életét féltette, bár tudta, a hazának, a magyarságnak soha nem volt nagyobb szüksége áldozatkész hazafiakra, mint éppen most. De nemcsak a hazának, három gyermekének is kellett a védő apai kéz, hiszen édesanyjuk, a világszép Thököly Erzsébet, már több mint tíz esztendeje otthagya három apróságát. És Petróczy István úgy szerette feleségét, hogy nem tudta elfelejteni. Kellett volna a háznak úrnő, a gyerekeknek gondozó, de ő úgy érezte, Erzsébet asszony után senkinek se tudja mondani: feleségem . . .

Menekült a Petróczy-család. Kaszavár elkényeztetett kis úrnője rokonoknál, jóbarátoknál evett kegy elemkenyeret. Először Árva várában pihentek egy félesztendeig, Thököly István házában. Azután mentek tovább keletre, mindig keletre, egyre távolabb a gyönyörű otthontól, kincses szép Kaszavártól. Petróczy Kata nőtt, szépült. Okosságát, kedvességét mindenki megcsodálta. Sokat látott, sokat tanult, csak éppen azt felejtette el a bujdosás esztendeiben, hogy mi is az otthon. Rokonasszonyok nevelték, dédelgették, de apját bizony ritkán látta. Petróczy István az ország dolgában utazgatott, tárgyalt, tanácskozott, máskor meg karddal kezében harcolt, hogy árva hazájának, bujdosó családjának visszaszerelje, amit elvesztettek.

Mielőtt útrakelt, biztatta kisleányát.

— Ne feledd el Kata, hogy ki vagy. Thököly Erzsébet volt az édesanyád, az én leányom vagy. Szegények lettünk, hontalan bujdosók, de azért mindenki az ország első leányai közt emlegesse Petróczy Kata Szidóniát.

Évekig tartó vendégeskedés, utazgatás után Erdélybe került Kata, nagynénje, Jakussith báróné házába. Most már nagyleány számba ment. Kapott szép, díszes ruhákat és ha vendég jött, ő is ott evett a nagyok asztalánál. Amikor nagynénje meghívást kapott, hogy látogassa meg a fejedelmet, Kata is vele ment Apafi Mihály udvarába. Szép és víg volt itt az élet. Csak a haza sorsán aggódó nagy urak, a fejedelemszeme volt szomorú. Ők érezték, tudták, hogy vége Erdély dicsőségének, vége azoknak a szép időknek, amikor

hatalmas országok uralkodói keresték a kicsi Erdély fejedelmének barátságát, amikor Bethlen Gábor diktálta a békét a császárnak. Ma már csak báb Erdély nagyságos fejedelme, aki jóformán trónját se tudja megvédeni, akitől senki nem fél, akitől nem remél senki semmit.

De Kata ebben a fejedelmi udvarban mégis dús ajándékot kapott. Fiatal vitézt ismert meg, a fejedelem tanácsurának nevelt fiát. Pekry Lőrinc mélyen nézett Kata híres szép fekete szemébe és amikor megismerte lelkének gazdagságát, úgy érezte, ennél nagyobb kincset nem tartogathat számára a sors. Nem nézte, hogy a leány hontalan, menekült, akinek a rajtalevő szoknya jóformán egyetlen vagyona. Szép szavakkal ostromolta Kata szívét, hogy elnyerje a bujdosó várkisasszony kezét, hazavihesse Katát Ózdra, otthonába.

Tizenhétéves korában újra várúrnő lett Katából. Nem olyan hatalmas és gazdag, mint amikor Petróczy István még egy sorban állt a Zrínyiekkel, Wesselényiekkel, vagyonban, tekintélyben az első főurak közé tartozott. De Kata erre már amúgy sem emlékszik, csak hűséges dajkája meséiből tud a kaszavári életről. Hozzászokott ő már ahhoz, hogy egyszer van, máskor nincs ezekben a nehéz háborús időkben.

Ha nem is volt fejedelmi pompa, gazdagság Ózdon, Katának az nem hiányzott. Boldog, nagyon boldog volt szerelmetes urával, aki tenyerén hordta a szép, kedves, fiatal asszonyt. Azután bölcső ringott a várban, Kata boldogan ápolta, nevelte kicsi leányait. Mással nem is foglalkozott. Fiatalasszonykorának ezekről a csendes, békés éveiről nincs a krónikásnak mit mesélni.

Kata apró, karonülő kisleány volt, mikor anyját elvesztette, de árvaságát soha egy pillanatra se felejtette el. Most, amikor boldog feleség, anya lett, úgy érezte, gyerekkora sok szenvedésével érdemelte ki, hogy az Isten rátekintsen, kárpótolja anyáért, otthonért, mindazért, amit kisleánykorában vett el tőle. Neki nem volt gyengédszívű édesanyja, azért akart kisleányainak szerető, kényeztető anyja lenni. Ők ne nélkülözzék, amit Kata magányos óráiban annyit megsíratott, a simogató anyai szeretetet.

Kata életének újabb szomorú korszaka János bátyja halálával kezdődött. A fiatal hős 1678-ban esett el és Kata soha nem tudta elfelejteni. Apja hűséges szívét örökölte, Pet-

róczy Istvánét, aki holtáig gyászolta fiatalon elhunyt feleségét.

Apafi Mihály, Erdély fejedelme, nem volt a nagy elődöknek méltó utóda. A hazafiak törték a fejüket, mit kellene tenni, hogyan lehetne Erdély sorsán javítani? Pekry Lőrinc is tárgyalt, levelezett és mint apósa, ő is nemsokára a menekültek keserű kenyerét ette. A különbség csak az volt, hogy Petróczy István nyugatról keletre ment, mert úgy érezte, ott találja meg a szabadság boldog földjét, Pekry Lőrinc meg nyugat felé indult, hogy ott keresse meg az utat a magyarság szebb és boldogabb jövője felé.

A király, vagy mint az elkeseredett magyarok mondták: a császár szolgálatába szegődött Pekry Lőrinc. És hogy a császári kegyet, azt, hogy gróf lett, birtokait visszakapta, a rangot és megbecsülést még jobban kiérdemelje, katolikus hitre tért.

Azt, hogy férje császári ember lett, még csak megbocsátotta volna Kata, mert tudta, hogy nem tehetett mást. Thököly Imre és Apafi Mihály között egyre jobban elmérgesedett a helyzet. És mert Thökölyt nem bánthatta a fejedelem, úgy könnyített lelkén, hogy párthíveit, atyafiait üldözte. De férje hitehagyása soha be nem gyógyuló seb volt szegény asszony szívéen.

A fájdalmas csalódás tette költővé Petróczy Kata Szidóniát, a bujdosó főúr leányát, a hitehagyott, uratcserélő generális feleségét. Úgy érezte, a versekkel se könnyít lelkén. Ha férje el tudta felejteni hitét, a buzgó asszony legalább másokat akart hitükben megerősíteni, segíteni akart mindazoknak, akikben kétség lakozik, vagy akik, mint Pekry Lőrinc kincsért, állásért, nyakban lógó aranyékszerért tagadják meg azt, amiben eddig hittek. Fordítgatta híres prédikátorok erőt, vigasztalást adó írásait. Lefordította a „Pápista vallásra hajló Lutheránusok lelkiismeretének kínjait”, hogy a maga fájó szívéet, mardosó lelkiismeretét valahogy megnyugtassa.

Forgott a politika nagy kereke, Lipót lett Erdély ura. Meghálálhatta hűséges embere, Pekry Lőrinc szolgálatait. Visszaadta erdélyi birtokait. Békésebb, boldogabb korszaka következett Kata életének. Újra volt otthona, nem volt gondja, nevelte leányait, csak egyetlen testvérenek, Istvánnak, meg unokatestvérenek, Thököly Imrének bizonytalan sorsa ag-

gasztotta. Ha rájuk gondolt, szegény hontalanná vált bujdosókra, akiknek sorsát nagyon is jól ismerte, akkor szorult össze a szíve, akkor érezte, hogy soha nem hajthatja fejét nyugodtan álomra. Lotharingiai Károly végleg kiszorította Thökölyt és híveit Erdélyből. Petróczy István idegen földön sínylődött s így bizony Kata lantján nem hangozhattak fel vidám, boldogságról éneklő dalok. És Kata most, amikor annyit köszönhetett Bécsnek, hatalmat, gazdagságot, nyugalmas életet, akkor se tudta férjének megbocsátani, hogy elhagyta azt a zászlót, amire először esküdött fel.

Új csillag ragyogott fel a magyar égen. Rákóczi Ferenc kibontotta zászlóját, hogy visszaszerezze az elvesztett szabadságot. És Pekry Lőrinc, aki sokfelé tévelygett, de mindig csak azt az utat kereste, amelyik a magyarok boldogulása felé vezet, csatlakozott a fejedelemhez. Rákóczihoz kötötte életét, sorsát és ettől kezdve az ő jó és balsorsával együtt fordult jóra-rosszra Pekry Lőrincék élete is.

Kata boldog volt, mikor férjét abban a táborban tudta, ahol a magyar szív az igazságért harcol és még nagyobb volt boldogsága, amikor Pekry Lőrinc visszatért a protestáns hitre. Most már minden szenvedést könnyen viselt el, hiszen begyógyult lelkének legfájóbb sebe. Pedig de sok megpróbáltatás várt még rá. A kuruccá lett Pekryhez nem férközhetett Rabutin, feleségét, leányait tartotta hát fogságban. Egy évnél tovább raboskodott Kata Szeben városában. Súlyos beteg volt. Őrzői azt remélték, nem is gyógyul meg és akkor vagyónára tehetik kezüket. Ezért is húzták, halasztották szabadonbocsátását, pedig Pekry se befolyást, se pénzt nem sajnált, hogy családját kiszabadítsa. De éppen, mert a gyűlölt ellenségen ezzel üthettek legnagyobbat, még a legcsábítóbb ígéretekkel se sikerült Kata és a leányok szabadságát visszaszerezni. Végül is a császár egyik kedves emberének fogságba jutása szerezte meg Pekry Lőrinc családjának a szabadulást.

Szebeni fogságában súlyos betegségében se volt Kata tétlen. Miközben férje a szabadulás útját kereste, az írásban talált vigasztalást. Lefordított egy csokorra valót Arndt János írásaiból a „Kereszt nehéz terhe alatt elbágyadt szíveket éltető tizenkét jóillatú liliom”-ot, ezt imádságokkal egészítette ki és úgy adta ki fogságának emlékezetére az elkeseredettek vigasztalására Kolozsváron, 1705-ben.

Kiszabadulása után se élvezhette Kata sokáig a nyugalmat. Amikor Herbeville kiszorította a kurucokat Erdélyből, újra a bujdosók szomorú, bizonytalan sorsa várt rá. A moldvai vajdánál húzták meg magukat. Menekülés közben rengeteg kincsük került ellenség kezére. De amikor Rákóczi visszavette Erdélyt, Pekry generális hűségét, szolgálatait fejedelmi bőkezűséggel jutalmazta. Pekry lett Erdély első embere, Kata meg az első asszony túl a Királyhágón.

Küküllő várában éltek most Pekryék. De a sors nem adott Katának nyugodt, zavartalan boldogságot. Legidősebb leányai kuruc főtisztek feleségei, férje, két veje harcban, háborúban, mindig ott járnak, ahol legnagyobb a veszedelem, ahol a halált osztogatják. Azután hanyatlani kezdett a kurucok csillaga. Küküllő várától is búcsúzni kellett Katának. Husztra mentek, Rákóczi kastélyában látta vendégül hű emberének, nagy hadvezérének családját. Ügy látszott, itt megnyugodhatnak. De Kata már gyenge, beteg, az élettel leszámolt asszony volt. Szenvedése nem tartott soká. 1708-ban hunyta le szemét az első magyar költőnő. Öt leánya gyászolta, meg férje, aki csak félesztendővel élte túl.

Múltak az évek, évtizedek, Kata már több, mint egy évszázadja alussza örök álmát. Unokái sokat emlegetik a nagyanyát, aki híres, szép és kiváló asszonyság volt. Mesélgetik, mennyi szomorúságban volt része, mennyi súlyos csapás érte. Otthon nélkül nőtt fel, a bujdosók keserű kenyerét ette. És amikor biztonság és jólét jutott neki osztályrészül, akkor se nyugodott meg. Családjának sorsa akkor is örökös rettegésben tartotta. Apját, testvérét, a Thököly-családot sújtó rengeteg szerencsétlenség mind újabb sebet ütött Petróczy Kata Szidónia egyre vérző szívéen.

Csodálatos asszony volt. Betegségben, szomorúságban is megpróbál másokat vigasztalni. Finom gyöngybetűkkel egymásután írta, fordította a vigasztalásra szorulóknak lelket megerősítő vallásos könyveket. Ami neki, nagyurak leányának vigaszt és enyhülést adott, szép magyar nyelven ő írta le azoknak, akik németül nem tudtak, de lelkük rászorult erre az orvosságra. Unokája, Dániel Polyxena, tisztelni akarta a legszeretőbb nagyanya, a kiváló írónő emlékét és 1764-ben újra kiadta Petróczy Kata Szidóniának könyvét, a lelkeknek

vigaszt adó liliomokról, amelynek első kolozsvári kiadása annyi beteg ember szívének volt vigasztalása.

Az ózdi vár úrnője, Kata negyedik leányának, Teréziának menyé, báró Radák Istvänné gróf Rhédey Klára volt. A fiatalasszonyt nagyon érdekelte a vár könyvtárában felhalmozott sok régi könyv, okirat, mindenféle írás. Sokat rendezgetett, rakosgatott, elmúlt századok néma, de mégis nagyon beszédes emlékei között. És egyszer kis kéziratos könyvecske került a kezébe. Piros-fekete mintájú a füzet táblája, melynek tartalmát már a címlapja is elárulta:

*Petróczy Kata Szidónia
tulajdon kezével írtt énekei.*

Radák Istvänné Rhédey Klára megdöbbenve, izgatottan nézte a könyvecskét. Mit jelent ez? Hát a nagyanya versei írt? Költő volt a kuruc generális sokat szenvedett felesége? Leült és betűzgetni kezdte a megfakult írást, Petróczy Kata Szidónia verseit, amikről talán senki sem tudott, vagy ha annakidején tudtak is, már régesrégen elfelejtették.

Vékony kis füzetke, negyvenöt vers van benne. Harminchat ismerős írás, maga Petróczy Kata Szidónia írta, akinek betűit a könyvtárban kutató unoka levelekről, feljegyzésekről jól ismerte. Az utolsó kilenc verset más írta be a könyvecskébe. Ügy látszik, a költőnk akkor már nagyon gyenge, beteges volt, nem tudta a tollat fogni. Még elsírta, elénekelt, ami a szívéet nyomta, de ahhoz, hogy szépen, rendesen beírja kis könyvecskéjébe, már nem volt ereje. Utolsó verseit annak mondta tollba, aki betegségében ápolta. Hogy ki volt a hűségés írődeák, ki tudná megmondani?

Radák Istvänné könnyes szemmel, elszoruló szívvel olvasta a verseket. Negyvenöt vers egy sokat szenvedő asszony egész élete. Elénekli, hogy nem ismerte a szeretve simogató anyai kezet, árván nőtt fel, elsírt minden bút és csapást, ami érte. Életének boldog korszakáról nem ír. Örömet eldalolta, elújjongta, se a szerelmes menyasszony, se a boldog asszony, anya nem szólal meg verseiben.

Siralmas volt, tudom, az én születésem,
Siralmas s árvájul volt felnevelésem,

Siralmas, keserves volt szárnyomra kelésem,
Siralmas lesz holtig búban gyötrődésem.

Csak magamban tartom holtig gyötrelmimet,
Versekkel enyhítem keserűségemet,
Kinek terjeszthetném elejbe sebemet,
Nincs — csak sírván mérem írott verseimet.

Elsírja a rab vitéz feleségének keserves sorsát:

Mindentől megfosztván,
Azzal gyötör engemet —
Hogy fogságban tartja
Vagy vasban járattja
Tőled rendelt férjemet.

Igaz Isten ne hagyj,
Tűrésre erőt adj,
Nyújtsd segedelmedet!
Enyhítsd szívem kínját
Gyógyítsd fájdalmát,
Ne vond meg kegyelmedet!
Vedd hozzád lelkemet,
Szándd meg gyötrelmimet —
Hadd áldjam szent nevedet.

De hiszen az Isten
Megszán végre engem —
Kiveszen e világból;
Hamar megvigasztal,
Boldog halál által
Kisegít kínaimból.
Beköti sebemet,
Gyógyítja lelkemet —
Csak az ő jóvoltából.

*

Szent Isten, engemet szegény kis férgedet
Ne hagyj el, de segíts, hadd áldjam nevedet.
Én hozzám is mutasd, Uram! jókedvedet
Hogy a megtérőkhöz nyújtsd kegyelmedet.
Ó szánj meg Istenem, az én könnyörgésem,

Én édes Istenem, ne bocsásd üresen,
Tetőled az égből segítséget várok —
Áldj meg uram engem, ne fogjon az átok.

Utolsó heteiben megbékélve, szinte boldogan várja a halált:

Ó mely nagy örömöm lészen!
Az angyalokkal éneklek
S az hívekkel szent nevedet
Áldom, nézvén szent színedet.

A fájdalom, a csalódás, a szenvedés tette költővé Petróczy István leányát, Pekry Lőrinc feleségét. A sok csapás, megpróbáltatás a magyar irodalmat értékes gyöngyszemekkel gazdagította. Balassa Bálint volt példaképe, az ő modorában írt, de versei nem utánzások, minden sorából igazi költő szól hozzánk. Elsírja hontalanságát, elpanaszolja, amikor úgy érzi, férjének szíve elfordult tőle, férje hitehagyását, az ország, a nemzet szomorú sorsát. De a vallásos érzésnek is örökszép megnyilatkozásai Petróczy Kata Szidónia versei.

Utolsó verseiben a halálra készülődik. Nem lázong, mintha úgy érezné, elég volt. Pedig csak ötven évig élt. De ezalatt az idő alatt annyit dobálta a sors, hogy elfáradt. Elfáradt és úgy érezte, ami dolga volt a földön, elvégezte. Szerető gyermeke volt apjának, jó testvére bátyjának, minden bajban, szerencsétlenségben, a sors minden fordulatában hűségesen állott Pekry Lőrinc oldalán, ahogy az oltárnál megesküdött, hogy holtomiglan, holtodiglan . . . Kitartott mellette akkor is, amikor úgy érezte, férje nemcsak őt, de a helyes, az igaz utat is elhagyta. Felnevelte, férjhezadta őt leányát, kiváló, előkelő főúr vette el a Pekry lányokat. Mind az öt méltó volt anyjához, aki annyi szeretettel nevelte őket. És mert ebben a nagy munkában, sok szenvedésben elfáradt, megnyugodva várta a halált. El is jött érte, mielőtt lehanyatlott Rákóczi csillaga. Mielőtt újra vándorbotot vehetett volna kezébe az újra hontalanná vált asszony, elment abba az örök hazába, ahol minden magyar boldogságáért imádkozik. Mi pedig hálás szívvel őrizzük a kicsi, elsárgult könyvet, aminek minden sorából egy kiváló asszony, istenáldotta költő szól hozzánk.

Benedek Rózsi.